

Yerel Yönetimlerin Rekreatif Spor Programlarına Katılan Lise Öğrencilerinin Ders Dışı Sportif Etkinliklere Yönelik Tutumları

Merve Gül ÖZER¹, Nazlı Deniz CERİDHAN^{2*}

¹Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye, mervegulozer@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5081-2304>

²Spor Bilimleri Fakültesi, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye, nazlidenizyilmaz@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9187-8596>

Özet

Bu araştırmanın amacı, yerel yönetimler tarafından sunulan rekreatif spor programlarına katılan lise öğrencilerinin ders dışı sportif etkinliklere yönelik bilişsel, duyuşsal ve davranışsal tutumlarını incelemek ve bu tutumların seçilmiş sosyodemografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Kesitsel tarama modelindeki araştırmaya, 2022–2023 eğitim-öğretim yılında Konya’da yerel yönetim tarafından sunulan rekreatif spor etkinliklerine katılan toplam 492 lise öğrencisi (236 kadın, 256 erkek) gönüllü olarak katılmıştır. Verilerin toplanmasında kişisel bilgi formu ile 18 maddeden ve bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç alt boyuttan oluşan Ders Dışı Sportif Etkinliklere Yönelik Öğrenci Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Mevcut örnekleimde Cronbach alfa katsayıları bilişsel boyut için .804, duyuşsal boyut için .906 ve davranışsal boyut için .784 olarak hesaplanmıştır. Verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle iki gruplu karşılaştırmalarda Mann–Whitney U, ikiden fazla gruplu karşılaştırmalarda Kruskal–Wallis H testi kullanılmıştır. Öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal tutum puanları sırasıyla 28.44 ± 5.24 , 13.44 ± 6.29 ve 14.39 ± 3.71 olarak belirlenmiştir. Cinsiyete göre yalnızca duyuşsal tutumda erkek öğrenciler lehine anlamlı farklılık bulunmuştur ($Z = -2.880$, $p = .004$). Yaş açısından da yalnızca duyuşsal boyutta anlamlı farklılık belirlenmiş ($Z = -3.972$, $p < .001$) ve 16 yaş ve üzerindeki öğrencilerin sıra ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Sınıf düzeyine göre duyuşsal tutum anlamlı biçimde farklılaşırken ($\chi^2(3) = 15.716$, $p = .001$), haftalık boş zaman ile anne ve baba eğitim düzeyine göre hiçbir alt boyutta anlamlı farklılık saptanmamıştır. Aile gelirine göre bilişsel ($\chi^2(3) = 8.438$, $p = .038$) ve duyuşsal ($\chi^2(3) = 8.256$, $p = .041$) tutumlarda anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Sonuçlar, gençlerin rekreatif spora yönelik tutumlarındaki sosyodemografik farklılıkların özellikle duyuşsal bileşende yoğunlaştığını göstermektedir. Yerel yönetimlerin gençlere yönelik rekreatif spor programlarında fiziksel erişilebilirliğin yanı sıra olumlu, kapsayıcı ve sosyoekonomik açıdan eşitlikçi deneyimler oluşturmaya odaklanmaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: rekreasyon, yerel yönetimler, lise öğrencileri, ders dışı sportif etkinlik, tutum

*²Spor Bilimleri Fakültesi, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye, nazlidenizyilmaz@gmail.com

Attitudes Toward Extracurricular Sport Activities Among High School Students Participating In Municipal Recreation Programs

Abstract

The aim of this study is to examine the cognitive, affective, and behavioral attitudes of high school students participating in recreational sports programs offered by local governments towards extracurricular sports activities, and to determine whether these attitudes differ according to selected sociodemographic variables. A total of 492 high school students (236 female, 256 male) who voluntarily participated in recreational sports activities offered by the local government in Konya during the 2022–2023 academic year were included in the cross-sectional survey study. Data were collected using a personal information form and the Student Attitudes Towards Extracurricular Sports Activities Scale, consisting of 18 items and three sub-dimensions: cognitive, affective, and behavioral. Cronbach's alpha coefficients for the current sample were calculated as .804 for the cognitive dimension, .906 for the affective dimension, and .784 for the behavioral dimension. Due to the non-normal distribution of the data, the Mann–Whitney U test was used for two-group comparisons and the Kruskal–Wallis H test was used for comparisons of more than two groups. The cognitive, affective, and behavioral attitude scores of the students were determined as 28.44 ± 5.24 , 13.44 ± 6.29 , and 14.39 ± 3.71 , respectively. A significant difference was found only in affective attitude in favor of male students ($Z = -2.880$, $p = .004$). A significant difference was also found only in the affective dimension in terms of age ($Z = -3.972$, $p < .001$), and it was observed that the rank averages of students aged 16 and over were higher. While affective attitude differed significantly according to class level ($\chi^2(3) = 15.716$, $p = .001$), no significant differences were found in any sub-dimension according to weekly leisure time and mother and father's education level. Significant differences were found in cognitive ($\chi^2(3) = 8.438$, $p = .038$) and affective ($\chi^2(3) = 8.256$, $p = .041$) attitudes according to family income. The results show that sociodemographic differences in young people's attitudes towards recreational sports are concentrated especially in the affective component. It is recommended that local governments focus on creating positive, inclusive and socioeconomically equitable experiences in recreational sports programs for young people, as well as physical accessibility.

Keywords: Recreation, local governments, high school students, extracurricular sports activities, attitude

Giriş

Ergenlik dönemi, fiziksel aktivite ve rekreasyon davranışlarının şekillendiği ve yetişkinlik dönemine taşınabilecek yaşam tarzı alışkanlıklarının geliştiği önemli bir yaşam evresidir. Dünya Sağlık Örgütü, 5–17 yaş arasındaki çocuk ve ergenlerin hafta boyunca günde ortalama en az 60 dakika orta ve yüksek şiddetli, çoğunlukla aerobik fiziksel aktivite gerçekleştirmelerini önermektedir (Bull ve ark., 2020; Chaput ve ark., 2020; World Health Organization [WHO], 2020). Fiziksel aktivitenin bu yaş grubunda kardiyorespiratuvar ve kas-iskelet sistemi uygunluğunun geliştirilmesi, kardiyometabolik sağlığın korunması, vücut kompozisyonunun iyileştirilmesi, bilişsel işlevlerin desteklenmesi ve depresif belirtilerin azaltılması gibi çok boyutlu yararlar sağlayabileceği bildirilmektedir (Bull ve ark., 2020; Chaput ve ark., 2020).

Bununla birlikte gençlerin önemli bir bölümünün önerilen fiziksel aktivite düzeylerine ulaşamadığı bilinmektedir. Guthold ve arkadaşlarının (2020) 146 ülke ve bölgeden yaklaşık 1.6 milyon öğrenciyi kapsayan analizinde, 11–17 yaş grubundaki ergenlerin yaklaşık %81'inin yeterli fiziksel aktivite düzeyine ulaşamadığı belirlenmiştir. Aynı çalışmada fiziksel hareketsizliğin kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre daha yaygın olduğu bildirilmiştir. Bu durum, gençlerin fiziksel aktivite davranışlarının yalnızca bireysel sorumluluk bağlamında değil, fiziksel aktiviteyi destekleyen sosyal, çevresel ve kurumsal olanaklar açısından değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir (Guthold ve ark., 2020; Prince ve ark., 2022).

Ergenlik döneminde spor ve rekreasyon katılımının önemi fiziksel sağlıkla sınırlı değildir. Düzenli fiziksel aktivite ve organize spor katılımının psikolojik ve sosyal iyi oluşla ilişkili olabileceğine yönelik giderek artan kanıt bulunmaktadır (Eime ve ark., 2013; Hale ve ark., 2021; Kemel ve ark., 2022; Panza ve ark., 2020). Panza ve arkadaşlarının (2020) 29 çalışma ve 122.056 katılımcıyı kapsayan sistematik derleme ve meta-analizinde, organize spora katılan ergenlerde kaygı ve depresyon belirtilerinin spora katılmayanlara kıyasla daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte etkinin küçük olması ve araştırmaların önemli bölümünün gözlemsel nitelik taşıması, spor katılımı ile psikolojik sonuçlar arasında doğrudan nedensellik kurulurken dikkatli olunmasını gerektirmektedir.

Fiziksel aktivitenin gerçekleştirildiği sosyal bağlam da elde edilen yararların niteliğini etkileyebilir. Organize spor ve rekreatif etkinlikler fiziksel aktivite sağlamanın ötesinde akran etkileşimi, sosyal destek, aidiyet, iş birliği ve kişisel gelişim için uygun ortamlar sunabilmektedir (Eime ve ark., 2013; Panza ve ark., 2020). Gençlerin fiziksel aktiviteye katılımının psikolojik, fiziksel ve sosyal iyi oluşla ilişkili olduğu sistematik derlemelerde de ortaya konmuştur (Hale ve ark., 2021; Kemel ve ark., 2022).

Bu nedenle gençlerin sportif rekreasyon programlarına yalnızca katılıp katılmadıklarının değil, bu etkinliklere ilişkin nasıl bir deneyim ve tutum geliştirdiklerinin de incelenmesi önem taşımaktadır.

Gençlerin sportif rekreasyon olanaklarına erişimi bireysel motivasyonlarının yanı sıra yaşadıkları çevrenin özelliklerinden etkilenmektedir. Rekreasyon alanlarının, spor tesislerinin, parkların ve aktif ulaşım olanaklarının mevcudiyeti çocuk ve ergenlerin fiziksel aktivite davranışlarını destekleyebilmektedir (Nordbø ve ark., 2020; Peralta ve ark., 2023; Prince ve ark., 2022; Prochnow ve ark., 2023). Bu açıdan fiziksel aktivite, bireysel tercihlerin yanı sıra bireyin içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel çevrenin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir davranış olarak değerlendirilebilir.

Yerel yönetimler bu çevresel olanakların oluşturulmasında önemli aktörlerden biridir. Belediyeler tarafından sağlanan spor tesisleri, açık rekreasyon alanları, spor kursları ve organize etkinlikler özellikle gençlerin serbest zamanlarını aktif biçimde değerlendirmelerine olanak sağlayabilir. Park ve açık alanlara ilişkin çalışmalar, uygun çevresel düzenlemelerin fiziksel aktivite ve rekreasyon alanı kullanımını artırma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (Nordbø ve ark., 2020; Peralta ve ark., 2023). Bununla birlikte yalnızca fiziksel tesis oluşturulması yeterli değildir; programların hedef grubun gereksinimlerine uygun, erişilebilir ve kapsayıcı olması gerekmektedir (Prince ve ark., 2022; Prochnow ve ark., 2023).

Bu durum özellikle sosyoekonomik eşitsizlikler açısından önem taşımaktadır. Owen ve arkadaşlarının (2022) 104 çalışmadan elde edilen 163 etki büyüklüğünü değerlendirdiği sistematik derleme ve meta-analizde, sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerden gelen çocuk ve ergenlerin organize spora katılma olasılıklarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde düşük sosyoekonomik koşullarda yaşayan ergenlerin maliyet, ulaşım ve rekreasyon alanlarına erişim gibi fiziksel aktivite engelleriyle karşılaşabildiği bildirilmektedir (Alliott ve ark., 2022). Organize spor katılımının aile refah düzeyiyle ilişkili olduğunu gösteren bulgular da bu eşitsizliklerin ergenlik döneminde belirginleşebileceğini düşündürmektedir (Badura ve ark., 2022).

Cinsiyet de gençlerin spor ve fiziksel aktivite deneyimlerini etkileyebilecek önemli değişkenlerden biridir. Küresel veriler kız ergenlerin fiziksel aktivite düzeylerinin erkeklerden daha düşük olduğunu gösterirken (Guthold ve ark., 2020), spor katılımı ile psikolojik sonuçlar arasındaki ilişkinin cinsiyet ve spor türüne göre farklılaşabileceği de bildirilmiştir (Carter ve ark., 2023). Bu nedenle gençlerin sportif rekreasyona yönelik deneyimleri değerlendirilirken cinsiyet, yaş ve sosyoekonomik koşulların birlikte ele alınması önemlidir.

Gençlerin sportif rekreasyon deneyimlerinin anlaşılmasında tutum önemli bir kavramsal yapı oluşturmaktadır. Tutum, bireyin belirli bir nesne veya davranışa yönelik bilişsel değerlendirmelerini,

duygusal tepkilerini ve davranışsal eğilimlerini kapsayan çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Sportif rekreasyon bağlamında bilişsel boyut etkinliklerin önem ve yararına ilişkin düşünceleri, duyuşsal boyut etkinliklerden hoşlanma ve olumlu ya da olumsuz duyguları, davranışsal boyut ise katılım gösterme ve katılımı sürdürme eğilimini yansıtmaktadır.

Türkiye'de ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi, spor ve boş zaman etkinliklerine yönelik tutumlarını değerlendiren çalışmalar bulunmaktadır (Atik & Güçlüöver, 2020; Başkonuş, 2020). Bununla birlikte mevcut araştırmaların önemli bölümü okul ortamındaki beden eğitimi derslerine veya genel spora yönelik tutumlara odaklanmaktadır. Yerel yönetimler tarafından sunulan sportif rekreasyon programlarına fiilen katılan lise öğrencilerinin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal tutumlarını sosyodemografik özellikler açısından birlikte değerlendiren çalışmalar daha sınırlıdır.

Bu nedenle mevcut araştırma, okul temelli sportif etkinliklerden farklı olarak toplum temelli kamusal rekreasyon hizmetlerinden yararlanan gençlere odaklanması bakımından önem taşımaktadır. Araştırmanın amacı, yerel yönetimler tarafından sunulan rekreatif spor etkinliklerine katılan lise öğrencilerinin ders dışı sportif etkinliklere yönelik bilişsel, duyuşsal ve davranışsal tutumlarını belirlemek ve bu tutumların cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, haftalık boş zaman, anne ve baba eğitim düzeyi ve aile aylık gelirine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma kesitsel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yerel yönetimler tarafından sunulan sportif rekreasyon etkinliklerine katılan lise öğrencilerinin ders dışı sportif etkinliklere yönelik bilişsel, duyuşsal ve davranışsal tutumları incelenmiştir.

Evren ve Örneklem / Çalışma Grubu

Yapılan bilimsel çalışmalarda gerçek verilerin kullanılıp bu elde edilen verilerin analizlerinden sonra verilerin bulgu ve sonuçlarına ulaşıp çalışma sonuçlarını da genele yaymak esastır. Bu noktada evren çalışma içerisindeki verilerden elde edilen sonuçların genele yayıldığı ve çalışma içerisindeki benzer özelliklere sahip gruplar bütünü olarak tanımlanır. (Ural ve Kılıç 2006). Araştırmanın evrenini Türkiye’de Yerel yönetimlerin sağladığı rekreatif etkinliklere katılım sağlayan lise öğrencileri oluşturmaktadır. Bilimsel çalışmalarda kullanılan veriler çalışma evrenini meydana getiren gruplardan toplanabildiği gibi aynı zamanda evren içerisinde bulunan gruplar içinde belirlenen örneklem gruplar üzerinden de toplanabilmektedir (Ural ve Kılıç 2006). Bu bağlamda örneklemi ise Konya ili Büyükşehir Belediyesinin sağladığı faaliyetlere katılan lise öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunu 2022–2023 eğitim-öğretim yılında Konya'da yerel yönetim tarafından sunulan sportif rekreasyon etkinliklerine katılan lise öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmaya toplam 492 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcıların 236'sı (%48.0) kadın ve 256'sı (%52.0) erkektir.

Tablo 1 Katılımcıların sosyodemografik özellikleri (N = 492)

Değişken	Kategori	n	%
Cinsiyet	Kadın	236	48.0
	Erkek	256	52.0
Yaş	≤15 yaş	276	56.1
	≥16 yaş	216	43.9
Sınıf	9. sınıf	178	36.2
	10. sınıf	118	24.0
	11. sınıf	139	28.3
	12. sınıf	57	11.6
Haftalık boş zaman	1–3 saat	108	22.0
	4–6 saat	186	37.8
	7–9 saat	110	22.4
	≥10 saat	88	17.9
Anne eğitim düzeyi	İlkokul	157	31.9
	Ortaokul	118	24.0
	Lise	143	29.1
	Üniversite	74	15.0
Baba eğitim düzeyi	İlkokul	98	19.9
	Ortaokul	113	23.0
	Lise	163	33.1
	Üniversite	118	24.0
Aylık aile geliri	≤5500 TL	61	12.4
	5501–7500 TL	103	20.9
	7501–10.000 TL	128	26.0
	≥10.001 TL	200	40.7

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı 2 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların cinsiyet, yaş, sınıf, anne eğitimi, baba eğitimi ve aile aylık geliri bilgilerinin elde edildiği kişisel bilgi formu kullanılmıştır. İkinci bölümde bu çalışmanın amacına uygun olarak Yılmaz ve Güven (2018) tarafından geliştirilen ve geçerlik güvenirlik sınanması yapılan “Ders Dışı Sportif Etkinliklere Yönelik Öğrenci Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek “Bilişsel” (7 madde), “Duyuşsal” (7 madde) ve Davranışsal (4 madde) olarak adlandırılan üç alt boyut ve 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin psikometrik özellikleri bizzat

ders dışı sportif rekreasyon etkinliklerine katılan lise öğrencileri üzerinde sınanmıştır. Mevcut araştırmada Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları bilişsel boyut için .804, duyuşsal boyut için .906 ve davranışsal boyut için .784 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Katılımcıların özellikleri frekans (*n*) ve yüzde (%) değerleriyle, ölçek alt boyutları ise aritmetik ortalama ve standart sapma değerleriyle özetlenmiştir. Ölçek alt boyutlarının iç tutarlılığı Cronbach alfa katsayısıyla değerlendirilmiştir.

Dağılım özellikleri çarpıklık ve basıklık katsayıları üzerinden incelenmiş ve parametrik testlerin normallik varsayımının karşılanmadığı kabul edilmiştir. Bu nedenle iki bağımsız grubun karşılaştırılmasında Mann–Whitney U testi, üç veya daha fazla bağımsız grubun karşılaştırılmasında Kruskal–Wallis H testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

Veri Toplama Süreci ve Etik

Veriler, katılımcıların sportif rekreasyon etkinliklerine devam ettikleri alanlarda yüz yüze toplanmıştır. Öğrencilere araştırmanın amacı açıklanmış ve gönüllü katılım esas alınmıştır. Veri toplama formunun tamamlanması yaklaşık 5–7 dakika sürmüştür. Mevcut araştırma süresince “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” çerçevesinde hareket edilmiştir.

Bu çalışma Selçuk Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi Girişimsel olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından 01.06.2022 tarihli E.296018 sayılı kurul kararı ile onaylanmıştır (Karar no:71).

Bulgular

Öğrencilerin bilişsel alt boyut ortalaması 28.44 ± 5.24 , duyuşsal alt boyut ortalaması 13.44 ± 6.29 ve davranışsal alt boyut ortalaması 14.39 ± 3.71 olarak belirlenmiştir. Alt boyutların iç tutarlılık katsayıları .784 ile .906 arasında değişmiştir.

Tablo 2 Ölçek alt boyutlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve iç tutarlılık katsayıları

Alt boyut	Madde sayısı	Ort.	SS	Cronbach α
Bilişsel	7	28.44	5.24	.804
Duyuşsal	7	13.44	6.29	.906
Davranışsal	4	14.39	3.71	.784

Not. Ort. = aritmetik ortalama; SS = standart sapma.

Tablo 3 Sosyodemografik özelliklere göre ders dışı sportif etkinliklere yönelik tutum alt boyutlarının karşılaştırılması

Değişken	Grup	Bilişsel (SO)	Duyuşsal (SO)	Davranışsal (SO)	Test İstatistiği	p	Anlamlı Fark	Effect size
Cinsiyet	Kadın	256.08	227.38	251.10	Z=-2.880	.004	Erkek>Kadın	0.130
	Erkek	237.67	264.12	242.26				
Yaş	≤15 yaş	251.62	224.10	250.46	Z=-3.972	<.001	≥16>≤15	0.179
	≥16 yaş	239.96	275.12	241.44				
Sınıf	9. sınıf	255.26	224.06	261.20	χ²=15.716	.001	11.,12. > 9.,10.	0.026
	10. sınıf	233.42	228.93	241.77				
	11. sınıf	236.89	278.08	235.00				
	12. sınıf	269.68	275.94	238.43				
Haftalık boş zaman	1-3 saat	237.34	268.63	243.13	χ²=7.658	.054	-	0.010
	4-6 saat	253.33	239.05	244.97				
	7-9 saat	232.60	259.93	244.85				
	≥10 saat	260.69	218.30	255.95				

SO: Sıra Ortalaması

Cinsiyet açısından bilişsel ($Z = -1.443$, $p = .149$) ve davranışsal ($Z = -0.693$, $p = .488$) tutumlarda anlamlı farklılık bulunmazken, duyuşsal tutum erkek öğrenciler lehine anlamlı biçimde farklılaşmıştır ($Z = -2.880$, $p = .004$).

Yaş açısından yalnızca duyuşsal tutumda anlamlı farklılık belirlenmiş ($Z = -3.972$, $p < .001$) ve 16 yaş ve üzerindeki öğrencilerin sıra ortalaması daha yüksek bulunmuştur. Sınıf düzeyine göre de yalnızca duyuşsal tutum anlamlı biçimde farklılaşmıştır ($\chi^2(3) = 15.716$, $p = .001$).

Haftalık boş zaman ile anne ve baba eğitim düzeyine göre ölçeğin hiçbir alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmamıştır. Aile gelirine göre ise bilişsel ($\chi^2(3) = 8.438$, $p = .038$) ve duyuşsal ($\chi^2(3) = 8.256$, $p = .041$) boyutlarda anlamlı farklılık belirlenirken, davranışsal boyutta farklılık saptanmamıştır ($\chi^2(3) = 5.473$, $p = .140$).

Tartışma

Bu araştırmada yerel yönetimler tarafından sunulan sportif rekreasyon etkinliklerine katılan lise öğrencilerinin ders dışı sportif etkinliklere yönelik bilişsel, duyuşsal ve davranışsal tutumları incelenmiştir. Araştırmanın temel bulgusu, sosyodemografik farklılıkların ağırlıklı olarak duyuşsal tutum üzerinde yoğunlaşmasıdır. Cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyine göre bilişsel ve davranışsal tutumlarda anlamlı farklılık bulunmazken duyuşsal tutum anlamlı biçimde farklılaşmıştır. Aile geliri bilişsel ve duyuşsal boyutlarla ilişkili bulunurken haftalık boş zaman ve ebeveyn eğitim düzeyleri açısından anlamlı farklılık belirlenmemiştir.

Sportif rekreasyona yönelik tutumların incelenmesi önemlidir; çünkü ergenlik döneminde fiziksel aktivite ve organize spor katılımı fiziksel sağlıkla birlikte psikolojik ve sosyal iyi oluşla ilişkilidir (Bull ve ark., 2020; Chaput ve ark., 2020; Eime ve ark., 2013; Hale ve ark., 2021; Kemel ve ark., 2022; Panza ve ark., 2020). Panza ve arkadaşlarının (2020) meta-analizinde organize spora katılan ergenlerde kaygı ve depresyon belirtilerinin daha düşük olması, sportif ortamların gençlerin psikososyal gelişimini destekleyebilecek bir bağlam oluşturabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmada cinsiyet açısından bilişsel ve davranışsal boyutlarda anlamlı farklılık bulunmazken, duyuşsal boyutta erkek öğrencilerin sıra ortalamaları kadın öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu, kadın ve erkek öğrencilerin sportif etkinliklerin yararlarına ilişkin değerlendirmelerinin benzer olmasına karşın, etkinliklere ilişkin duygusal deneyimlerinin farklılaşabileceğini düşündürmektedir.

Cinsiyet farklılığı küresel fiziksel aktivite örüntüleriyle birlikte değerlendirildiğinde anlamlıdır. Guthold ve arkadaşları (2020), fiziksel hareketsizliğin kız ergenlerde erkeklere göre daha yaygın olduğunu göstermiştir. Carter ve arkadaşları (2023) ise spor katılımının psikolojik sonuçlarının cinsiyet, spor türü ve çevresel koşullara göre değişebildiğini bildirmiştir. Bununla birlikte mevcut araştırmanın katılımcılarının tamamının rekreatif spor programlarına hâlihazırda katıldığı dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla bulunan fark, yalnızca spora erişimden ziyade spor ortamında yaşanan duygusal deneyimin niteliğiyle ilişkili olabilir.

Kız öğrencilerin spor programlarında algıladıkları sosyal destek, aidiyet, sportif yeterlilik, güvenlik ve etkinlik seçeneklerinin ilgi alanlarıyla uyumu bu farklılığın oluşmasında rol oynayabilir. Organize sporun psikososyal yararlarının önemli bölümünün sosyal etkileşim ve aidiyet süreçleri üzerinden gerçekleşebileceği ileri sürülmektedir (Eime ve ark., 2013; Panza ve ark., 2020). Bu nedenle gelecekteki araştırmalarda cinsiyet farklılıklarının yalnızca katılım sıklığı üzerinden değil, algılanan aidiyet, sosyal destek ve etkinlikten alınan haz gibi değişkenlerle birlikte değerlendirilmesi yararlı olabilir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu yaş açısından yalnızca duyuşsal tutumda anlamlı farklılık bulunmasıdır. On altı yaş ve üzerindeki öğrencilerin duyuşsal tutum sıra ortalamaları 15 yaş ve altındaki öğrencilerden daha yüksektir. Benzer biçimde sınıf düzeyine göre yalnızca duyuşsal boyutta anlamlı farklılık ortaya çıkmış; 11. ve 12. sınıflardaki öğrencilerin sıra ortalamaları 9. ve 10. sınıflardaki öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur.

Bu sonuç, ergenlik ilerledikçe fiziksel aktivite düzeyinin arttığı biçiminde yorumlanmamalıdır. Aksine geniş ölçekli çalışmalar ergenlik döneminde yeterli fiziksel aktivitenin önemli bir sorun olmaya devam ettiğini göstermektedir (Guthold ve ark., 2020). Mevcut araştırmadaki sonuç, çalışmanın yalnızca sportif rekreasyon programlarına katılan gençleri içermesi nedeniyle, yaşı daha büyük öğrencilerin rekreatif etkinliklere farklı bir duygusal anlam yüklemeleriyle ilişkili olabilir. Üst

sınıflardaki akademik sorumlulukların artması, rekreatif sporun rahatlama, sosyal etkileşim ve gündelik sorumluluklardan uzaklaşma işlevini daha değerli hâle getirmiş olabilir.

Türkiye'deki araştırmalarda da ortaöğretim öğrencilerinin spora ve beden eğitimi dersine yönelik tutumlarının sınıf düzeyi ve diğer sosyodemografik özelliklere göre farklılaşabileceği bildirilmiştir (Atik & Güçlüöver, 2020; Başkonuş, 2020). Mevcut çalışma bu literatüre, farklılığın özellikle duyuşsal bileşende ortaya çıktığını göstermesi açısından katkı sağlamaktadır.

Haftalık boş zaman süresine göre hiçbir alt boyutta anlamlı farklılık bulunmaması da dikkat çekicidir. Duyuşsal boyutta $p = .054$ elde edilmiş olsa da bu değer önceden belirlenen .05 anlamlılık düzeyinin üzerinde olduğundan istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmemelidir. Bu sonuç, gençlerin rekreatif tutumlarını açıklamada boş zamanın miktarından ziyade niteliğinin daha önemli olabileceğini düşündürmektedir.

Bu yorum çevresel fiziksel aktivite literatürüyle desteklenmektedir. Prince ve arkadaşları (2022), çocuk ve gençlerin fiziksel aktivite davranışının rekreasyon alanları, aktif ulaşım altyapısı ve oyun alanları gibi çevresel olanaklarla ilişkili olabileceğini göstermiştir. Nordbø ve arkadaşları (2020) destekleyici mahalle özelliklerinin çocuk ve ergenlerin rekreatif ve sosyal etkinliklere katılımında önemli olabileceğini bildirirken, Prochnow ve arkadaşları (2023) fiziksel ve sosyal çevrenin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Peralta ve arkadaşları (2023) da parkların geliştirilmesi ve iyileştirilmesinin fiziksel aktiviteyi artırma potansiyeline sahip olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla gençlerin ne kadar boş zamana sahip olduğundan çok, bu zamanı değerlendirebilecekleri kaliteli, güvenli ve erişilebilir fırsatlara sahip olup olmadıkları önemli olabilir.

Araştırmada anne ve baba eğitim düzeyine göre hiçbir tutum boyutunda anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu sonuç ebeveynlerin formal eğitim düzeyinin, yerel yönetim programlarına zaten katılan gençler arasında sportif rekreasyon tutumunu ayırt eden temel bir faktör olmayabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte ebeveyn eğitimi aile etkisinin tamamını temsil etmemektedir. Ebeveynlerin sportif geçmişleri, fiziksel aktivite davranışları, çocuklarına sağladıkları sosyal ve lojistik destek ve spora yönelik değerleri bu araştırmada ölçülmemiştir.

Aile gelirine ilişkin sonuçlar ise farklı bir yapı göstermiştir. Gelir düzeyine göre bilişsel ve duyuşsal tutumlarda anlamlı farklılık bulunurken davranışsal boyutta anlamlı farklılık saptanmamıştır. Bu bulgu sosyoekonomik durum ile sportif rekreasyon arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığını göstermektedir.

Owen ve arkadaşlarının (2022) 104 çalışmayı içeren sistematik derleme ve meta-analizinde, yüksek sosyoekonomik düzeydeki çocuk ve ergenlerin organize spora katılım olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Badura ve arkadaşları (2022), daha yüksek aile refahına sahip ergenlerin organize spora daha sık katıldığını göstermiştir. Allcott ve arkadaşları (2022) ise düşük sosyoekonomik konumdaki gençlerin fiziksel aktiviteye ilişkin maliyet, ulaşım ve erişim gibi farklı

engeller yaşayabildiğini bildirmiştir. Bu bulgular organize spor katılımının yalnızca bireysel tercih değil, ekonomik ve yapısal fırsatlarla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Mevcut araştırmada en düşük gelir grubundaki öğrencilerin bilişsel sıra ortalamalarının daha yüksek olması, yerel yönetimler tarafından sunulan düşük maliyetli veya ücretsiz rekreatif spor hizmetlerinin bu öğrenciler açısından daha yüksek algılanan değere sahip olabileceğini düşündürmektedir. Özel spor tesislerine veya ücretli kulüplere erişimi daha sınırlı olan gençler için belediye programları önemli bir sportif fırsat sağlayabilir.

Düşük gelir grubundaki öğrencilerin duyuşsal sıra ortalamalarının daha düşük olması ise hizmetin değerinin bilişsel olarak kabul edilmesinin mutlaka olumlu bir duygusal deneyime dönüşmediğini düşündürmektedir. Spor programının ücretsiz olması erişim açısından önemli olsa da ulaşım, ekipman, sosyal aidiyet, akran ilişkileri ve program seçenekleri gibi faktörler deneyimin niteliğini etkileyebilir (Alliott ve ark., 2022; Owen ve ark., 2022). Dolayısıyla yerel yönetimlerin spor hizmetlerinin başarısı yalnızca tesis veya katılımcı sayısıyla değil, farklı sosyoekonomik gruplardaki gençlerin bu programlarda nasıl bir deneyim yaşadıklarıyla da değerlendirilmelidir.

Çevresel çalışmalar da bu görüşü desteklemektedir. Rekreasyon alanlarının varlığı ve niteliği gençlerin fiziksel aktivite davranışı açısından önem taşırken (Nordbø ve ark., 2020; Peralta ve ark., 2023; Prince ve ark., 2022), fiziksel çevrenin sosyal bağlamdan bağımsız değerlendirilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır (Prochnow ve ark., 2023). Bu nedenle yerel yönetimler yalnızca spor tesisleri sağlayan kurumlar değil, gençlerin aktif yaşam davranışlarını destekleyen fiziksel ve sosyal ortamların düzenleyicileri olarak değerlendirilmelidir.

Araştırmanın bulguları bütüncül olarak değerlendirildiğinde en önemli sonuç, sosyodemografik farklılıkların özellikle duyuşsal tutum üzerinde yoğunlaşmasıdır. Cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyine göre bilişsel ve davranışsal tutumların değişmemesine rağmen duyuşsal tutumun farklılaşması, gençlerin sporun yararlı olduğunu bilmeleri ile spor deneyiminden olumlu duygular elde etmelerinin aynı şey olmadığını göstermektedir. Bu nedenle rekreasyon programlarının değerlendirilmesinde katılımcıların haz, rahatlık, aidiyet, kabul edilme ve motivasyon gibi duygusal deneyimlerinin de dikkate alınması önemlidir.

Bu yaklaşım sporun psikososyal sonuçlarına ilişkin literatürle uyumludur. Fiziksel aktivite ve organize sporun gençlerin psikolojik ve sosyal iyi oluşuyla ilişkili olduğu (Eime ve ark., 2013; Hale ve ark., 2021; Kemel ve ark., 2022), organize spor katılımının daha düşük kaygı ve depresyon belirtileriyle ilişkili olabileceği (Panza ve ark., 2020) ve gençlerin fiziksel aktivite davranışlarının sosyal ve çevresel koşullardan etkilendiği (Nordbø ve ark., 2020; Prince ve ark., 2022; Prochnow ve ark., 2023) dikkate alındığında, başarılı bir belediye rekreasyon programının yalnızca fiziksel aktivite fırsatı sunmakla sınırlı kalmaması gerektiği söylenebilir.

Bununla birlikte araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak çalışma kesitsel olduğundan değişkenler arasında nedensel ilişkiler kurulamaz. İkinci olarak araştırma yalnızca Konya'da yerel yönetim tarafından sunulan sportif rekreasyon programlarına hâlihazırda katılan lise öğrencilerini kapsamaktadır. Bu nedenle sonuçlar sportif etkinliklere katılmayan gençlere veya farklı şehirlerdeki öğrencilere doğrudan genellenemez. Üçüncü olarak veriler öz-bildirim yöntemiyle elde edildiğinden sosyal beğenirlik ve yanıt yanlılığı olasılığı bulunmaktadır. Ayrıca etkinlik türü, programa katılım süresi, algılanan sosyal destek, aidiyet ve ebeveyn sportif desteği gibi değişkenlerin değerlendirilmemiş olması sonuçların açıklanmasını sınırlandırmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma, yerel yönetimler tarafından sunulan rekreatif spor programlarına katılan lise öğrencilerinin ders dışı sportif etkinliklere yönelik tutumlarının bazı sosyodemografik özelliklere göre farklılaştığını göstermiştir. Farklılıkların özellikle duyuşsal tutumda yoğunlaşması, gençlerin rekreatif spor deneyimlerinin değerlendirilmesinde yalnızca fiziksel katılımın veya sporun yararlarına ilişkin bilişsel farkındalığın yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

Yerel yönetimlerin gençlere yönelik sportif rekreasyon programlarında farklı yaş ve cinsiyet gruplarının gereksinimlerine duyarlı, düşük maliyetli veya ücretsiz, güvenli ve kapsayıcı programlar geliştirmeleri önerilmektedir. Özellikle kız öğrencilerin ve farklı sosyoekonomik gruplardan gelen gençlerin program içerisinde yaşadıkları duygusal deneyimlerin, aidiyetlerinin ve katılımı sürdürme motivasyonlarının düzenli olarak değerlendirilmesi yararlı olabilir.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda farklı belediyelerden ve şehirlerden katılımcıların dahil edildiği çok merkezli çalışmaların gerçekleştirilmesi; rekreatif programlara katılan ve katılmayan gençlerin karşılaştırılması; program türü, katılım süresi, sosyal destek, aidiyet ve ebeveyn desteği gibi değişkenlerin araştırma modellerine dahil edilmesi önerilmektedir. Boylamsal araştırmalar ise rekreatif spor programlarına katılımın tutumlar üzerindeki olası değişimini zaman içerisinde değerlendirmeye olanak sağlayabilir.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Etik değerlendirme kurulu: Selçuk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu

Etik değerlendirme belgesinin tarihi:01.06.2022

Etik değerlendirme belgesinin sayı numarası: E.296018

Araştırmacıların Katkı Oranları Beyanı

MGÖ:%60, NDC:%40

Çatışma Beyanı

Yazarlar arasında bu çalışma ile ilgili herhangi bir çatışma ya da çıkar bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Çalışmadaki katkılarından dolayı Prof Dr. Ekrem BOYALI'ya ve tüm katılımcılara teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Alliott, O., Ryan, M., Fairbrother, H., & van Sluijs, E. M. F. (2022). Do adolescents' experiences of the barriers to and facilitators of physical activity differ by socioeconomic position? A systematic review of qualitative evidence. *Obesity Reviews*, 23(3), e13374. <https://doi.org/10.1111/obr.13374>
- Atik, G., & Güçlüöver, A. (2020). Ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumları ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Kırıkkale ili örneği. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(23), 1959–1975. <https://doi.org/10.26466/opus.687393>
- Badura, P., Hamrik, Z., Dierckens, M., Gobiņa, I., Malinowska-Cieślak, M., Furstova, J., Kopcakova, J., & Pickett, W. (2022). Organized sport activities of 11- to 15-year-old adolescents: Trends from 2010–2018 and socioeconomic context. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(10), 6074. <https://doi.org/10.3390/ijerph19106074>
- Başkonuş, T. (2020). Ortaöğretim öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi: Kırşehir ili örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 365–376.
- Bull, F. C., Al-Ansari, S. S., Biddle, S., Borodulin, K., Buman, M. P., Cardon, G., Carty, C., Chaput, J.-P., Chastin, S., Chou, R., Dempsey, P. C., DiPietro, L., Ekelund, U., Firth, J., Friedenreich, C. M., Garcia, L., Gichu, M., Jago, R., Katzmarzyk, P. T., ... Willumsen, J. F. (2020). World Health Organization 2020 guidelines on physical activity and sedentary behaviour. *British Journal of Sports Medicine*, 54(24), 1451–1462. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2020-102955>
- Carter, J. S., McNair, G., Bushnell, A., Saldana, L., & Grant, K. E. (2023). Sports participation, frequency, and competence differentially impact youth depressive, anxious, and somatic symptoms: Gender, neighborhood, and sports type effects. *Mental Health and Physical Activity*, 25, 100562. <https://doi.org/10.1016/j.mhpa.2023.100562>
- Chaput, J.-P., Willumsen, J., Bull, F., Chou, R., Ekelund, U., Firth, J., Jago, R., Ortega, F. B., & Katzmarzyk, P. T. (2020). 2020 WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour for children and adolescents aged 5–17 years: Summary of the evidence. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 17, 141. <https://doi.org/10.1186/s12966-020-01037-z>
- Eime, R. M., Young, J. A., Harvey, J. T., Charity, M. J., & Payne, W. R. (2013). A systematic review of the psychological and social benefits of participation in sport for children and adolescents: Informing development of a conceptual model of health through sport. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 10, 98. <https://doi.org/10.1186/1479-5868-10-98>
- Guthold, R., Stevens, G. A., Riley, L. M., & Bull, F. C. (2020). Global trends in insufficient physical activity among adolescents: A pooled analysis of 298 population-based surveys with 1.6 million participants. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(1), 23–35. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(19\)30323-2](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(19)30323-2)
- Hale, G. E., Colquhoun, L., Lancaster, D., Lewis, N., & Tyson, P. J. (2021). Review: Physical activity interventions for the mental health and well-being of adolescents—A systematic review. *Child and Adolescent Mental Health*, 26(4), 357–368. <https://doi.org/10.1111/camh.12485>
- Kemel, P. N., Porter, J. E., & Coombs, N. (2022). Improving youth physical, mental and social health through physical activity: A systematic literature review. *Health Promotion Journal of Australia*, 33(3), 590–601. <https://doi.org/10.1002/hpja.553>
- Nordbø, E. C. A., Nordh, H., Raanaas, R. K., & Aamodt, G. (2020). Promoting activity participation and well-being among children and adolescents: A systematic review of neighborhood built-environment determinants. *JBISIR-D-19-00051*. <https://doi.org/10.11124/JBISIR-D-19-00051>
- Owen, K. B., Nau, T., Reece, L. J., Bellew, W., Rose, C., Bauman, A., Halim, N. K., & Smith, B. J. (2022). Fair play? Participation equity in organised sport and physical activity among children and adolescents in high income countries: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 19, 27. <https://doi.org/10.1186/s12966-022-01263-7>
- Panza, M. J., Graupensperger, S., Agans, J. P., Doré, I., Vella, S. A., & Evans, M. B. (2020). Adolescent sport participation and symptoms of anxiety and depression: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 42(3), 201–218. <https://doi.org/10.1123/jsep.2019-0235>
- Peralta, M., Viscioni, G., Melo, X., Gouveia, É. R., Griesser, T., Blocher, A., Bertollo, M., Di Blasio, A., & Marques, A. (2023). Does the installation or the improvement of existing outdoor parks increase physical activity levels? A systematic review. *Sports*, 11(11), 221. <https://doi.org/10.3390/sports11110221>

- Prince, S. A., Lancione, S., Lang, J. J., Amankwah, N., de Groh, M., Jaramillo Garcia, A., Merucci, K., & Geneau, R. (2022). Examining the state, quality and strength of the evidence in the research on built environments and physical activity among children and youth: An overview of reviews from high income countries. *Health & Place*, 76, 102828. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2022.102828>
- Prochnow, T., Curran, L. S., Amo, C., & Patterson, M. S. (2023). Bridging the built and social environments: A systematic review of studies investigating influences on physical activity. *Journal of Physical Activity and Health*, 20(5), 438–459. <https://doi.org/10.1123/jpah.2022-0403>
- Ural, A., & Kılıç, İ. (2006). Bilimsel araştırma süreci ve spss ile veri analizi. Ankara, Detay Yayıncılık.
- World Health Organization. (2020). *WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour*. World Health Organization.
- Yılmaz, A., & Güven, Ö. (2018). Ders dışı sportif etkinliklere yönelik öğrenci tutum ölçeğinin psikometrik özelliklerinin incelenmesi (DSEÖTÖ) [Examination of the psychometric properties of the Student Attitude Scale towards Extracurricular Sport Activities (SASESA)]. *Journal of Human Sciences*, 15(4), 1979–1992. <https://doi.org/10.14687/jhs.v15i4.5421>